

ЗАПОЧАТКУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ У ХVІІІ–ХІХ СТ.: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Валентина Троцька,

*старший науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України*

Стаття присвячена ретроспективному дослідженню питань передбачення в законах різних країн положень щодо вільного використання творів у період від прийняття першого законодавчого акта у сфері авторського права — Статуту королеви Анни (1710 р.) — до прийняття першого міжнародного договору — Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (1886 р.) У статті виявлені передумови, що сприяли започаткуванню інституту вільного використання творів.

Ключові слова: автори, видавці, виключні права, обмеження майнових прав, суспільні та приватні інтереси, внутрішні й зовнішні чинники

Розвиток людства завжди був нерозривно пов'язаний з появою нових правовідносин, які потребували їх урегулювання в законодавстві. Це цілком стосується й історії розвитку сфери авторського права, що характеризується потужною динамікою, не зважаючи на порівняно незначний історичний вік. У всі часи передбачення норм щодо охорони авторських прав схвально підтримувалося авторами й іншими творцями, коли мова йшла про виключний (монопольний) характер належних їм прав, при якому інші особи могли використовувати твір лише з їхнього дозволу. Водночас завжди було й невдоволення та критика цих прав з боку суспільства, тому що, як вказують Л. Бенлі та Б. Шерман, «наявність авторського права на конкретний твір по суті означає обмеження можливостей вільного його використання» [1, 67] в особливих випадках, таких, наприклад, як навчання, з інформаційною метою, в особистих цілях тощо. Як наслідок, виникав дисбаланс у суспільних і приватних інтересах сторін. Така ситуація вима-

гала винайдення компромісного рішення шляхом встановлення в міжнародному та національному законодавстві положень щодо вільного використання творів, які привели до появи інституту вільного використання творів у рамках законодавства у сфері авторського права. Для того, щоб зрозуміти яким чином виник зазначений інститут, його витоки, необхідно розглянути історичні передумови запровадження інституту вільного використання творів у період ХVІІІ–ХІХ ст., коли в різних країнах були прийняті перші закони у сфері авторського права.

На відміну від загальних питань авторського права, на наш погляд, в науковій літературі приділено недостатньо уваги історико-правовим аспектам започаткування зазначеного інституту. Так, у вітчизняній науковій літературі наявні численні дослідження, присвячені історичному огляду становлення та розвитку законодавства в сфері авторського права (В. Антонов, С. Бондаренко, В. Валле, Г. Довгань, В. Дроб'язко, Р. Дроб'язко, Т. Земелева, О. Кочина, О. О. Підпри-

гора, О. А. Підпригора, В. Потехіна, О. Романюк, М. Стреля, Р. Шишка, О. Штефан та ін.). Серед іноземних вчених порушеним питанням приділена увага в роботах: Ф. В. Алінгхама, І. Александера, Л. Бентлі, П. Бернт Хугенголтца, І. Близнеця, Л. Гібо, Р. Дізлея, В. Дозорцева, В. Калятіна, Т. Е. Крутона, Л. Леонтьєва, Д. Ліпчик, А. Луцкера, Д. Мендіс, Марі-Клод Док, Р. Нагорного, К. Севільї, О. Сергеева, С. Сударикова, Паула К. Сент-Амура, Б. Шермана та ін. Однак, питання появи та розвитку інституту вільного використання творів у межах авторського права на етапі XVIII–XIX ст. окремо не досліджувалися.

Метою цієї статті є ретроспективне дослідження виникнення та розвитку інституту вільного використання творів шляхом виявлення передумов, які цьому сприяли.

Започаткування авторського права сформувалося після довгої історії монополних привілеїв, надаваних королівською владою. Перший законодавчий акт — Статут королеви Анни 1710 р. [2, 37] (далі — Статут) «припинив монополію організації книговидавців і вперше в Англії визнав інститут авторства» [3, 29]. Не безпідставно вчені (В. Валле, А. Кашанін, Д. Ліпчик, Р. Нагорний) стверджують, що призначення авторського права на цьому етапі полягало в забезпеченні монополії книговидавництва, врегулюванні конкуренції між ними, а тому сприяло економічному розвитку цієї сфери культурного життя. Поряд з тим, вперше у Статуті чільне місце відводилося й авторам. Згідно зі Статутом книговидавець чи автор наділялися «виключним правом і свободою друку книжок» (*have the sole right and liberty of printing book*). На думку А. Кашаніна «в Англії поява в Статуті фігури автора як володільця прав на твір мотивувалася необхідністю сприяти розвитку науки та мистецтва» [4]. Стало очевидно, що твори не лише формують духовний світ людини,

а й стають вигідною сферою капіталоукладень та джерелом одержання прибутку. Як зазначає В. Дозорцев, «з'явилася об'єктивна необхідність їх запуску в економічний оборот та, відповідно, й закріплення на них абсолютного права» [5, 11].

Отже, поява авторського права на початковому етапі пов'язана з економічними факторами, такими як зацікавленість у розповсюдженні літературних творів та відповідно отримання прибутку від їх використання. Особливість врегулювання суспільних відносин нормами права полягала в тому, що заборона використання разом з отриманням винагороди не була вічною, а обмежувалась строком охорони авторського права (строк охорони прав становив 14 років з часу першої публікації твору, після якого автор за життя міг продовжити строк ще на один 14-річний термін, після чого твори могли вільно використовуватися будь-ким). Крім цього, в Статуті передбачена вимога щодо передачі книговидавцями примірників творів для використання університетами та бібліотеками (Королівській бібліотеці, бібліотекам університетів Оксфорда й Кембриджа, а також іншим відповідним університетам і коледжам). При цьому зазначено, якщо такі примірники книговидавцями не будуть передані, то стягується штраф (5 фунтів за примірник). Тож, книговидавці в обов'язковому порядку повинні були забезпечувати певні університети та бібліотеки, перелічені в Статуті, примірниками творів. З огляду на те, що в Статуті не визначені умови їх використання, можливо дійти висновку, що такі примірники могли використовуватися з освітньою та науковою метою у вказаних університетах і бібліотеках.

Відповідні положення Статуту використовувалися при прийнятті законів і в інших країнах. Так, норми Закону США про авторське право 1790 р. (далі — Закон США) практично повторювали норми, передбачені в Ста-

З ІСТОРІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

туті. Відмінністю стало те, що Закон США передбачав охорону прав не лише на літературні твори (книги), а й на карти, схеми [6]. Поширення авторського права на нові види творів пов'язане з активізацією міждержавної торгівлі, у зв'язку з чим розвивалася така галузь як картографія. Використання карт, схем передбачало отримання дозволу від їх видавців, а отже і виплати їм винагороди. Наведене ще раз підтверджує той факт, що розвитку авторського права сприяли економічні фактори. Деякі дослідники вважають, що метою Закону США було «заохочення освіти», що досяглося переданням авторам «одноосібного права та свободи друку, передруку, видання та продажу» їхніх робіт на строк охорони авторського права [7]. Проте, такі припущення можливо розглядати як другорядні, а головним все ж таки залишався економічний фактор. «Заохочення освіти» якраз і не відбувалося, адже як у Статуті, так і в Законі США не містилося жодної згадки про винятки для освітніх чи наукових закладів щодо можливості ними вільного використання творів з метою освіти та науки (крім тих закладів, яким надавалися примірники обов'язкові примірники творів).

Варто зазначити, що правове регулювання суспільних відносин у сфері авторського права відповідно до Закону США лише заклало підґрунтя для встановлення винятків з виключних (монопольних) прав видавців і авторів. Так, Закон США містив вимогу про обов'язок автора «забезпечувати суспільство необхідною кількістю примірників твору», що на думку В. Валле, стало «фундаментом для встановлення у подальшому положень у Законі як доктрини «доброчесного» використання твору» [3, 32]. Однак механізм такого забезпечення був відсутній, а отже, норми є недовірними.

На європейському континенті у XVIII ст. були прийняті декрети Франції 1791 р. та 1793 р. Порівняно

зі Статутом і Законом США, норми декретів стали значно прогресивнішими в контексті визнання виключних прав за автором. Зокрема, відлік строку чинності авторських прав не починався від дати опублікування твору видавцем, а пов'язувався з особою автора. Так, уперше регламентовано право автора на публічне виконання (постановку театральних п'єс), перевидання творів протягом усього життя автора, а також протягом певного строку після його смерті (права переходили до спадкоємців автора) — 5 років відповідно до Декрету Франції 1791 р. та 10 років — за Декретом Франції 1793 р. Втім у Декретах Франції винятків, що дозволяли б будь-яким особам вільно використовувати твори (чи їхні частини) в межах строку чинності авторського права не передбачалися. Виключні права, що належали авторам (видавцям), призводили до загострення суспільних відносин щодо можливості вільного доступу громадськості до інформації, знань, культурного надбання з освітньою, науковою та іншими цілями. На підтвердження наведеного на практиці виникали проблемні питання, що підтверджувалися судовою практикою.

Першою справою з порушених питань вважається судовий прецедент 1740 р. у справі «Гілз проти Вілкокса» (*Gyles vs Wilcox*) [8]. Англійський продавець книг Флетчер Гілз перевидав книгу Метью Хейла «Благання Корони» (*Mathew Hale's «Pleas of the Crown»*). Приблизно в той же час видавці Вілкокс і Натт (*Wilcox and Nutt*) опублікували скорочений варіант цієї книги під назвою «Сучасний закон Корони» («*Modern Crown Law*»). Флетчер Гілз подав позов до суду, в якому мотивував, що видана книга є копією його книги, лише з незначними змінами (при цьому, як зазначено у справі, книга Флетчер Гілз складалася з 275 аркушів, у той час як скорочена версія мала лише 35 аркушів). Суддя вирішив: книга відпові-

дачів є творчою роботою, оригінальною, поширення якої сприяє розвитку освіти. Таким чином «суд Англії вперше юридично визначив доктрину «добросовісного скорочення» (*fair abridgement*), яка надалі сформувалася як елемент сучасної доктрини «добросовісного використання» (*fair use*), притаманної законодавству США про авторське право [9].

Ще одна судова справа «Міллар проти Тейлора» (*Millar vs Taylor*) [10]. У 1769 р. поет Томсон передав видавцю Е. Міллару права на поему «Пори року». Е. Міллар опублікував поему в 1729 р. Після закінчення строку чинності авторського права згідно з нормами Статуту, інший видавець — Р. Тейлор опублікував цю ж поему без отримання дозволу, зважаючи на те, що твір став суспільним надбанням. Е. Міллар подав позов проти Р. Тейлора. Суд виніс рішення, у якому зазначено, що факт створення твору породжує право власності на цей твір, яким Е. Міллар мав володіти довічно внаслідок передачі йому цього права автором. Однак історія мала продовження в судовій справі «Дональдсон проти Бекетта» (*Donaldson vs Beckett*) (1774 р.) [11]. Суд виніс рішення прямо протилежне попередньому, згідно з яким авторське право на твір не може бути безстроковим. У судовому процесі зазначено, що «вся власність має власні обмеження, обсяг і кордон», а тому «вічність авторських прав призведе до негативних наслідків для громадськості».

Отже, вперше в судовій практиці вказано на публічні інтереси громадськості щодо вільного доступу до творів. За відсутності правової регламентації випадків вільного використання творів, судові рішення ставали базовою основою для правового врегулювання подібних правовідносин. Як зазначає Д. Мендіс [12], наведений судовий прецедент «порушив питання про використання об'єктів авторського права у відповідних навчальних за-

кладах протягом строку чинності їх охорони», а отже, реалії застосування норм законів висвітлили прогалини в законодавстві, вирішення яких стало потребою часу.

Отже, появі норм щодо вільного використання творів слугувало законодавче обмеження доступу до творів, пов'язане з виключними правами авторів (видавців), їх абсолютним характером, поширюваним на всі сфери суспільного життя, без урахування особливостей використання творів у відповідних галузях, зокрема, освітній. Т. Канатов наводить такі факти: «з 1770-го по 1830 р. населення Великобританії подвоїлося. Доходи населення, як і його грамотність, зросли. Водночас кількість нових книг не додалося; їх випускали приблизно стільки ж, скільки і в <...> 1700 <...> Джерелом знань залишалися лекції, читання в університетських залах для невеликого кола слухачів» [13]. Виникла необхідність у збільшенні видавництва книг та їх доступному розповсюдженні серед населення, зокрема з освітньою метою. Виключні майнові права авторів, передбачені в законах, спричинили ситуацію, коли особи, що використовували твори, автоматично ставали порушниками незалежно від мети використання творів (навчання, новини, особисті цілі тощо). Варто погодитися з твердженням вчених, що «фактичне сучасне визнання авторського права почалося з конфлікту економічних інтересів: спочатку — конфлікту між видавцем та автором, пізніше — між інтересами автора та інтересами суспільства» [14, 37]. Стало очевидно, що будь-який розвиток неможливий, якщо буде обмежено доступ до творів з боку авторів та інших творців. Отож, можливо стверджувати, що виникненню положень щодо вільного використання творів сприяли суспільно-приватні фактори.

На думку Д. Ліпчик, деякі з обмежень продиктовані міркуваннями соціальної політики (задоволення по-

З ІСТОРІЇ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

треб суспільства в знаннях та інформації), інші ж пов'язані з необхідністю забезпечити доступ до результатів творчості та поширення творів в інтересах цілого суспільства [15, 190]. Отже, вчена виділяє серед інших соціальні чинники. На наш погляд доцільно доповнити ще й культурними факторами, з огляду на те, що потреби суспільства в знаннях та інформації вимагали розвитку основних цінностей, потреб і стереотипів поведінки в результаті спільного життя людей, забезпечуючи інформацією, знаннями, накладаючи відповідні обмеження та відкриваючи нові можливості. З огляду на наведене, можливо стверджувати, що запровадження винятків з виключних прав авторів пов'язано із соціокультурними факторами, що мали позитивний вплив на появу та розвиток інституту вільного використання творів, а також сприяли економічному зростанню країн, завдяки сприятливій соціальній та культурній атмосфері в суспільстві. Виходом із ситуації, що склалася вважалося передбачення в законах винятків, згідно з якими використовувати твір (чи його частини) будь-якими особами можливо без згоди автора (його спадкоємців). Перші такі винятки встановлені в законах європейських країн, прийнятих в XIX ст.* Зокрема, з'явилися положення щодо вільного цитування творів. Так, у Законі Німеччини «Авторське право на твори літератури, зображення, музичні композиції та драматичні твори» (1870 р.) визначено право на вільне використання цитат (коротких уривків). При цьому під «цитуванням» мали на увазі «дослівну передачу частини зі сказаного або написаного тексту з посиланням на джерело» [16]. Обсяг цитування визначався, зважаючи на вид твору з таким уточненням: 1) у літературній роботі допускаються невеликі

цитати — «*Kleinzitat*»; 2) у науковій роботі допустимі великі цитати — «*Großzitat*».

У XIX ст. прояви критичного осмислення авторського права та пошук шляхів вирішення проблем набувають особливого розголосу, що підтверджувалося їх розглядом на високому державному рівні. Так, у 1808 р. Наполеон I на засіданні державного комітету, розглядаючи питання авторського права, звертав увагу на незручності, пов'язані з виключними правами на «літературну власність». Без винятків з цієї власності, зазначав імператор, «прогрес освіти буде зупинений, адже коментувати та робити примітки до твору не буде дозволено, а тлумачення, примітки й коментарі не можуть бути відокремлені від тексту, на друкування якого коментатори не мають права» [17].

Водночас у наукових колах також почали висловлювати думки про необхідність врахування поряд з приватними, й суспільних інтересів. Так, Т. Е. Скрутон, говорячи про власність загалом зазначав, що вона не лише створюється, а й «обмежується в інтересах суспільства» [18]. І. Фойницький вказував, що повне та необмежене закріплення права власності на твір було б «фактом не лише шкідливим для суспільства, а й несправедливим. Звісно, роль автора у створенні твору, безумовно, велика. Автор є творцем свого твору. Але водночас і автор, і його думка є продуктом всесвітньої історичного та культурного розвитку. Ньютон був би неможливий без Галілея, Гегель без Канта, Соловйов без Карамзіна. У найгеніальнішому творі, крім того, що особисто, належить автору, є багато запозиченого в попередників і сучасників, переробленого автором або взятого цілком за основу його подальших побудов. Тому було б неправильно визнати за однією особою виняткове і необ-

* Це Закони Пруссії (1837 р.), Баварії та Австрії (1840 р.), Саксонії (1844 р.), Данії і Норвегії (1747 р.), Німеччини (1870 р.), Угорщини (1884 р.), Швейцарії (1888 р.)

межене право на те, що є працею цілих поколінь» [19].

Отже, учені підтверджували той факт, що виключні права авторів не можуть мати абсолютний характер. Створення нових творів часто потребувало використання раніших творів (їхніх частин), зокрема шляхом цитування. При цьому проблема полягала не лише у факті використання уривка з іншого твору, а й у визнанні мети такого використання, обсягу «запозичення» частини іншого твору. Підтвердженням актуальності наведеного питання стала судова справа «Фолсом проти Марша» (*Folsom vs Marsh*) 1841 р. Згідно з матеріалами справи книговидавець (фірма Марша) скопіював 353 сторінки з метою створення власної 2-томної роботи з 12-томного твору (866 с.) автора Джарета Спаркса про біографію Джорджа Вашингтона («*Life of Washington, in the Form of an Autobiography*»), виданого книговидавцем (фірма Фолсома). Суд відхилив докази відповідача про добросовісне використання частини твору, вказавши, що автор може сумлінно цитувати оригінальну роботу у великому обсязі, якщо його завданням є використання цитат для справедливої та розумної критики. Втім, якщо він цитує найважливіші частини твору не з метою критики, а з метою заміни, відтворення первинного твору, то таке використання має вважатися піратством [20].

З огляду на судові прецеденти, система авторського права вимагала перегляду щодо обмеження виключних прав авторів. При цьому суспільні відносини того часу вимагали правового врегулювання не лише в межах законодавства однієї країни.

У доктрині права кінець XIX ст. називають міжнародним періодом в історії права інтелектуальної власності, акцентуючи увагу на тому, що «держави почали брати на себе все

більшу й більшу зацікавленість у можливості міжнародної співпраці» [21], причиною якого можливо вважати не лише зацікавленість в захисті прав авторів, а переважно — у захисті економічних торговельних інтересів. У цей період книготоргівля набула особливого розвитку. Однак, комерційна діяльність книговидавців потерпала від передруку книг за кордоном, де законодавство у сфері авторського права часто не відповідало національному, а отже, не обов'язково було отримували дозвіл на опублікування книги та виплачувати винагороду її авторам (книговидавцям). Воднчас, у законах деяких країн передбачалися норми, що визначали незаконним розповсюдження видань в інших країнах. Наприклад, згідно з Законом про авторське право Великобританії 1842 р.* книги, видані за межами Британської імперії вважалися незаконними. Яскравими прикладами були популярні твори Ч. Діккенса, В. Скотта, Дж. Байрона, Р. Сауті, Т. Мура, що активно передруковувалися в країнах, де рівень охорони авторського права був значно нижчим, а тому автори та книговидавці не отримували належної винагороди. Вартість книг в країнах різнилася, в одних вона була досить низькою, в інших — високою, з урахуванням закладеної в кошторисі авторської винагороди (наприклад, «у 1820 р. щойно виданий роман можна було купити у Великобританії в середньому за 31,5 шилінга, в той час як тижневий заробіток робітника становив від 25 до 33 шилінгів» [22]). Через можливість бездозвільного перевидання творів за кордоном, книговидавці, та автори, недоотримували фінансування, зазнавали матеріальних збитків.

Отже, з розвитком міждержавної торгівлі суспільні відносини фактично не втрачали свого економічного змісту, а лише видозмінювалися та розширювалися, набуваючи нової додат-

* The Copyright Act 1842 (5 & 6 Vict. c. 45)

кової якості. Виникла потреба в новому підході до правового регулювання відносин. Як слушно зазначає А. Галепа, «розвиток міжнародної торгівлі, насамперед, активізація торгівлі друкованою продукцією між різними країнами, вже в середині XIX ст. призвела до пошуку шляхів подолання територіального обмеження авторського права» [23]. Можливості використання творів розширювались, оскільки охоплювали територію різних держав, з часто з різним правовим регулюванням відносин у сфері авторського права (чи без такого). При цьому, якщо й були встановлені в законах країн випадки вільного використання творів, то вони різнилися, що призводило до складності практичного їх застосування на території інших держав.

Тож однією з вагомих перепон до розвитку авторського права, зокрема й інституту вільного використання творів, була відсутність єдиного підходу до охорони прав згідно з законодавчими актами різних країн. З огляду на наведені історичні факти запровадження обмежень виключних прав авторів виникало на підставі розвитку міждержавних відносин. До вищенаведених внутрішньодержавних, додавалися зовнішні (регіональні) фактори, пов'язані з динамікою міждержавних відносин, які мали вплив на запровадження інституту вільного використання творів.

З метою вирішення назрілих проблемних питань започатковано практику укладання міждержавних договорів у сфері авторського права*. У низці договорів вперше передбачалися положення щодо вільного використання творів. Зокрема в ст. 5 Договору між Францією та Росією (1861 р.)

передбачена можливість вільного передрукування статей з журналів чи інших періодичних збірників, з обов'язковим зазначенням джерела запозичення, крім випадків, коли автор статті формально сповістив у тому ж журналі чи іншому періодичному збірнику, що відтворення ним забороняється. Така заборона не могла стосуватися статей на політичну тему (*articles de discussion politique*) [25]. Варто зазначити, що у XIX ст. значно активізувався процес укладення міждержавних договорів з питань авторського права, що мали регіональний характер. Однак положення щодо випадків вільного використання творів не були як належить передбачені в цих договорах. Застосування норм законів певної країни обмежувалися її кордонами, тому виникала необхідність у подоланні відмінностей правового регулювання відносин, що склалися на той час у сфері авторського права. Крім цього, зовнішня політика вимагала задоволення інтересів внутрішньої правової системи, внесення певних коректив до національного законодавства.

Переломним моментом у контексті започаткування міжнародної охорони авторського права, зокрема й забезпеченні балансу інтересів авторів та суспільства шляхом визначення окремих норм щодо вільного використання творів, стало прийняття Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 р. У ній (в редакції 1886 р.) [25] вперше встановлені випадки вільного використання творів (свободи використання), а саме: відтворення статей з метою політичних дискусій, новин дня чи тої інформації (ст. 7 Бернської конвенції); вико-

* Перші договори укладені: Австрія–Сардинія (1840 р.); Франція–Сардинія (1843 р.), Пруссія–Велика Британія (1846 р.); Франція–Велика Британія (1851 р.); Франція–Бельгія (1852 р.); Франція–Іспанія (1853 р.); Франція–Росія (1861 р.); Франція–Пруссія (1862 р.); Німеччина–Швейцарія (1869 р.); Франція–Швейцарія (1882 р.); Німеччина–США (1892 р.); Франція–Німеччина; Німеччина–Бельгія (1883 р.) Наведений список не є повним, за даними Д. Блудова станом на 1857 р. одна лише Франція уклала близько 24 договорів [24].

ристання творів (їхніх частин) у публікаціях або в хрестоматіях, призначених для навчальної чи наукової мети (ст. 8 Бернської конвенції).

Отже, потрібно було більше ніж 170 років з дати прийняття Статуту королеви Анни для того, щоб авторське право було визнаним на міжнародному рівні. За цей період у законах економічно-розвинених країн з'явилися положення щодо вільного використання творів. Прийняття конвенції, в якій передбачалися випадки вільного використання творів, започаткувало новий етап в розвитку інституту вільного використання творів — його становлення в міжнародному та національному законодавстві.

Висновки

1. Інститут вільного використання творів пройшов тривалий та складний етап від виникнення до остаточного закріплення в законодавстві у сфері авторського права, що ґрунтувався на історичних передумовах, постійно перебуваю-

чи в стані правового розвитку й еволюції.

2. Запровадження вказаного інституту в законах різних країн відбулося значно пізніше запровадження охорони авторського права на твори.
3. На виникнення інституту вільного використання творів впливали внутрішні та зовнішні чинники. До внутрішніх можливо віднести економічні, суспільно-приватні, соціокультурні фактори, до зовнішніх — регіональні фактори.
4. Формування норм щодо вільного використання творів в законах різних країн стало необхідною умовою встановлення збалансованої та функціональної системи охорони авторського права. ♦

Список використаних джерел

1. Бентли Л. *Право інтелектуальної власності: Авторське право* / Бентли Л., Шерман Б. ; пер. с англ. В. Л. Вольфсона. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — 535 с.
2. *The Statute of Anne, 1710 (1/6)* [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.copyrighthistory.com/anne.html>
3. Валле В. *Спадок Джеймса I та королеви Анни: охорона інтелектуальної власності у часі й просторі* / Віра Валле — К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2010. — 216 с.
4. Кашанин А. В. *Развитие взглядов на соотношение личных неимущественных и имущественных прав автора в доктрине авторского права* [Электронный ресурс] / А. В. Кашанин. — Режим доступа: <http://publications.hse.ru/articles/63908092>.
5. Дозорцев В. А. *Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей* / В. А. Дозорцев; Исслед. центр частного права. — М. : Статут, 2005. — 416 с.
6. *Copyright Act of 1790. Statute II. May 31. 1790* [Electronic resource]. — Access mode : <http://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage?collId=llsl&fileName=001/llsl001.db&recNum=247>.
7. *Трансформація авторського права в Інтернеті: зарубешні тенденції, бізнес-моделі, рекомендації для Росії* [Електронний ресурс] / под ред. И. Закурского и В. Харитонов. — М. : Ассоциация интернет-издателей; Кабинетный учёный, 2013. — 384 с. — Режим доступа : <http://www.slideshare.net/VladimirHaritonov/transf-27466554>.
8. *Gyles vs Wilcox* [Electronic resource]. — Access mode : http://en.wikipedia.org/wiki/Gyles_v_Wilcox.

9. Луткова О. Конвенционное регулирование свободного использования произведений в трансграничном коммерческом обороте [Электронный ресурс] / О. Луткова. — Режим доступа : <http://www.kiap.com/press-centr/public/konvencionnoe-regulirovanie.html>.
10. Millar vs Taylor, in Burr (4-th ed.), p. 2303, 98 English Reports, p. 201 (К.В. 1769).
11. Donaldson vs Beckett. Proceedings in the Lords on the Question of Literary Property, February 4 through February 22, 1774. [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.copyrighthistory.com/donaldson.html>.
12. Mendis D. The historical development of exceptions to copyright and its application to copyright law in the twenty-first-century [Electronic resource] / Dinusha Mendis — Access mode : <http://www.ejcl.org/75/art75-8>.
13. Канатов Т. К. Средства и способы защиты авторских прав в Великобритании [Электронный ресурс] / Т. К. Канатов. — Режим доступа : http://www.rusnauka.com/9_NND_2013/Pravo/3_128297.doc.htm.
14. Правове регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, галузеві аспекти : монографія / кол. авторів: Орлюк О. П., Святоцький О. Д., Демченко Т. С., Крижна В. М., Штефан О. О. та ін.; кер. авт. колективу, наук. ред. Орлюк О. П. — К. : Авокадо, 2006. — 416 с.
15. Липчик Д. Авторское право и смежные права / Липчик Д. ; пер. с фр. ; предисловие М. Федотова. — М. : Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. — 788 с.
16. Барабаш Н. В. Право заимствования в авторском праве Германии: 1870–1963 гг.: дисс... канд. юрид. наук: 12.00.01 [Электронный ресурс] / Барабаш Наталья Викторовна; Краснодар, 2009. — 167 с.: ил. — Режим доступа : <http://www.dslib.net/teoria-prava/pravo-zaimstvovaniya-v-avtorskom-prave-germanii-1870-1963-gg.html#4012922>.
17. Колесников Е. А. Техничко-исторические заметки. Некоторые материалы к истории авторского права в России. Наполеон I об авторском праве 1808 г. [Электронный ресурс] / Е. А. Колесников. — Режим доступа : <http://eakolesnikov.narod.ru/CopyrightRussia.html>.
18. Scrutton T. E. The Laws of Copyright [Electronic resource] / Thomas Edward Scrutton. — Access mode : <https://archive.org/details/lawcopyright01scrutgoog>.
19. Фойницкий И. Я. Курс уголовного права : Часть особенная. Посягательства личные и имущественные / И. Я. Фойницкий. — Пг., 1916. — С. 401–402.
20. Thomson Reuters. Reported by William W. Story, Esq. Circuit Court, D. Massachusetts. FOLSOM et al. v. MARSH et al. Oct. Term, 1841 [Electronic resource] / Thomson Reuters. — Access mode : <http://www.yalelawtech.org/wp-content/uploads/FolsomvMarsh1841.pdf>.
21. Drahos P. The universality of intellectual property right: origins and development. [Electronic resource] / Peter Drahos, Herchel Smith. — Access mode : http://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_unhchr_ip_pnl_98/wipo_unhchr_ip_pnl_98_1.pdf.
22. Канатов Т. К. Средства и способы защиты авторских прав в Великобритании [Электронный ресурс] / Т. К. Канатов. — Режим доступа : http://www.rusnauka.com/9_NND_2013/Pravo/3_128297.doc.htm.
23. Галена А. Авторское право и его влияние на развитие культуры [Электронный ресурс] / А. Галена. — Режим доступа : <http://sever.lg.ua/avtorskoe-pravo-i-ego-vliyanie-na-razvitie-kultury>.
24. Конвенция с Францией о литературной и художественной собственности, заключенная в С.-Петербурге 25.03 (06.04).1861 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCEQFjAB&url=http%3A%2F%2Fforum.yurclub.ru%2Findex.php%3Fapp%3Dcore%26module%3Dattach%26section%3Dattach%26attach_id%3D8042&ei=VFb4VPjCJYe8ygO3-ILIDQ&usq=AFQjCNGYOAZ9v_cm58CCBKihkN1maNLm5g.

25. *Berne Convention, 1886. Convention Concerning the Creation of an International Union for the Protection of Literary and Artistic Works of September 9, 1886 [Electronic resource]. — Access mode : <http://global.oup.com/booksites/content/978-0198259466/15550015>.*

Надійшла до редакції 09.11.2015 р.

Троцкая В. Начало института свободного использования произведений в XVIII–XIX вв.: историко-правовой аспект. Стаття посвящена ретроспективному дослідженню питань передбачення в законах різних країн положень касательно вольного використання творів в період від прийняття першого законодавчого акту в сфері авторського права — Статуту королеви Анни (1710 г.) — до прийняття першого міжнародного договору — Бернської конвенції об охороні літературних і художественних творів (1886 г.) В статті виявлені передумовки, сприяливі виникненню інституту вольного використання творів.

Ключевые слова: автори, видавці, виключні права, обмеження майнових прав, суспільні та приватні інтереси, внутрішні та зовнішні фактори

Trotska V. Foundation of the institute of free use works during XVIII–XIX centuries: historical and legal aspects. The article contemplates the questions of definition in laws of different countries regarding free use of works during XVIII–XIX centuries.

This period covers the time from enactment of the first legislation in the copyright area — The Anna's Statute (1710) and before enactment of the first international treaty — The Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886).

The article contemplates factors that contribute to appearance of the institute of free use of works. First of all, the appearance of copyright connected with economic factors such as interest in the distribution of literary works. As the case might be, publishers had some profit from the use of such works. The laws of different countries were defined first norms that determine the exclusive rights of publishers and authors.

However, the exclusive (monopoly) rights lead to aggravation of social relations in part the possibility of free public access to the information, knowledge and cultural heritage with educational, scientific and other purposes. These rights were absolute.

The way out of this situation is considered defining of some exceptions in the law, under which the use of work (or part of these works) by any person is possible without the permit of the author (his heirs).

In the nineteenth century the development of international relations needed a new approach to the legal regulation.

The application of the laws of separate countries was limited to its borders, so it was necessary to overcome the differences in legal regulation of relations.

The initiation of the international protection of copyright is relating to the adoption of the The Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (1886). Specific norms of free use of works are determined in this Convention.

In general, the article contemplates some cases of free use of works that were defined in the laws of different countries.

The author pays the special attention to consideration of the judicial precedents in this area.

In the end of the article author concludes the information.

The institute of free use of works overcame the long and difficult path of appearance. Internal and external factors influenced the appearance of this institute. The introduction of this institutive in the laws of different countries occurred much later than introduction of copyright protection to works.

Keywords: authors, publishers, exclusive rights, limitations of property rights, public and private interests, internal and external factors